

Od ovog broja časopis *Histria archaeologica* izlazi u izmijenjenom, uvećanom formatu, svi tekstovi u cijelosti su objavljeni dvojezično, na hrvatskom i engleskom, te su dostupni i u elektroničkom obliku na mrežnoj stranici dgtal.arhivpro.hr/ami.

Katarina Gerometta

***Histria antiqua*,**
sv. 19, Pula 2010., 382 str.

Devetnaesti broj *Histrie antique* posvećen je 15. obljetnici djelovanja Međunarodnog istraživačkog centra za arheologiju Brijuni-Medulin (1994. – 2009.) pod visokim pokroviteljstvom UNESCO-a. Uredništvo ovog broja čine Emilio Marin (Rim), Robert Matijašić (Pula), Ante Rendić-Miočević (Zagreb), Isabel Rodà (Barcelona), Guido Rosada (Padova), Francis Tassaux (Bordeaux) i Marin Zaninović (Zagreb) na čelu s glavnom urednicom Vesnom Girardi Jurkić (Pula). U izdavanju časopisa kao tajnica izdavača prisutna je i Kristina Džin (Pula). Nakladnik je spomenuti MIC za arheologiju Brijuni-Medulin koji djeluje pri Institutu društvenih znanosti “Ivo Pilar” iz Zagreba, a sunakladnik Društvo za povijest i kulturni razvitak Istre. Izdan je uz financijsku potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Upravnog odjela za kulturu Županije istarske i Grada Pule na ukupno 382 stranice tiskanog teksta s priložima u boji u nakladi od 600 primjeraka.

Objavljeni su tekstovi recenzirani i potvrđeni kao izvorni znanstveni članci, a temelje se na priopćenjima podnesenim na 15. međunarodnom arheološkom savjetovanju “Umjetnički obrt od prapovijesti do ranog srednjeg vijeka” održanom u Puli 25. – 28. studenoga 2009. pa isti naslov nosi i ovaj broj časopisa kao temu broja. Svezak je podijeljen na “Uvodni dio”, glavni dio koji sadrži dvadeset i dva članka, rubriku “Novitates” sa sedam članaka o izvještajima s najnovijih iskapanja i istraživanja te rubriku “Varia” s tri članka.

Uvodni dio časopisa posvećen je 80. obljetnici života prof. dr. sc. Marina Zaninovića, arheologa i sveučilišnog profesora, jednog od inicijatora utemeljenja MIC-a za arheologiju Brijuni-Medulin. Zbog njegova doprinosa osniva-

nju i djelovanju centra od 1994. godine proglašen je počasnim predsjednikom Međunarodnog savjeta Centra.

Vesna Girardi Jurkić u svom članku “Predmeti umjetničkog obrta i duhovnog razvitka antičke Istre” (19-28) utvrđuje kako su umjetnici i obrtnici na području Istre kao sastavnog dijela Rimskog Carstva bili i te kako sposobni stvoriti visokovrijedna umjetnička djela i proizvode. Poneka su sami kreirali i stvarali dok su druge izrađivali po posebnim željama naručitelja. S obzirom na prisutnost članova carskih i senatorskih obitelji, pronađeni su proizvodi visoke vrijednosti i različitog karaktera: razni mozaički detalji na podovima, kamene skulpture i freskodekoracije. Sitni svakodnevni srebrni i zlatni nakit, geme, kao i keramički proizvodi s preciznim i maštovitim detaljima pronađeni su diljem Istre. Najčešće su svi ti uporabni predmeti otkriveni u nekropolama, a kamena i mozaička baština potječe iz Poreča, Pule, Nezakcija i Plomina.

Vassiliki Gaggadis-Robin (“Les sarcophages romains: œuvres d’art ou d’artisanat”, 29-36) obrađuje visoku umjetničku razinu izvedbe kamenih sarkofaga tijekom rimskog doba u Italiji. Od 1. do 6. st. serijski su se proizvodili razni kameni sarkofazi diljem Apeninskog poluotoka, ali autorica primjećuje i kako se u određenim ikonografskim skupinama svaki primjerak posebno ističe. Tijekom 19. st. znanstvenici su baš pomoću tih ikonografskih elemenata počeli razlikovati i klasificirati proizvodnju pojedinih umjetničkih obrta.

Isabel Rodà (“Las gemas de Tarraco. Iconografía e identificación de los materiales”, 37-46), baveći se dugo godina gemama i kamejama, objašnjava kako se uz pomoć moderne tehnologije i suvremenih gemoloških tehnika može precizno odrediti materijale od kojih je izrađivan ovaj visokovrijedan nakit stare antike. Geme i kameje koje se čuvaju u Nacionalnom arheološkom muzeju u Tarragoni predmet su ovog istraživanja i okosnica izložbe koja je postavljena s ciljem upoznavanja materijala i finoće izrade pojedinih gema od kojih su neke i djelo poznatog antičkog umjetnika Scilaxa.

Erwin Pochmarski u svom članku “The influence of Attic and Roman Workshops of Sarcophagi on the Roman provincial Reliefs of Noricum” (47-54) pokušava utvrditi umjetnički utjecaj proizvoda antičkih i rimskih radionica kamenih sarkofaga na mitološke prikaze u rimskoj provinciji Noriku. Razlika je u tome što su mitološki prikazi koji se, primjerice, u provinciji Panoniji redovito nalaze na sarkofazima, u Noriku nalaze isključivo na grobnicama, grobnim oltarima i grobnim stelama. Autor razmatra koji je izvor bio uzor dotičnim klesarima i umjetnicima – jesu li to bili sarkofazi koji su putovali jadranskim antičkim trgovačkim putovima ili su to slikovni prikazi u knji-

gama, a pokušava i ustanoviti tko je kome bio uzor te koji su smjerovi razmjene predložaka postojali.

Članak Ivane Popović “Gold and Silver Jewelry from central Balkan Provinces of Roman Empire” (55-64) bavi se umjetnošću filigranskog izradivanja srebrnog i zlatnog nakita na području Balkana, posebno se referirajući na nalaze iz istočne Srbije (Šarkamen). Autorica također pokušava dokučiti uzore domaćim majstorima tijekom 3. stoljeća. Naravno, prisutan je i import takvog nakita na to područje.

Klara Buršić-Matijašić (“Torkvesi – jednostavna elegancija prapovijesnog umjetničkog obrta”, 65-82) kao vrsna prapovjesničarka bavi se kolustastim ogrlicama – torkvesima, vrlo čestim nakitom brončanodobnog stanovništva. Taj jednostavan nakit, izrađen od jednog komada metala, srebra, bronce, željeza ili zlata, nosio se do ranog srednjeg vijeka, što je potvrđeno grobnim priložima. Kelti su bili ti koji su torkvese zaista pretvorili u vlastit narodni nakit. Za njih su oni bili više od običnog nakita, često potvrđujući pripadnost društvenom sloju, a nosili su se pojedinačno ili kao više komada. Autorica pojašnjava tehnike izrade i bogatstvo raznih otkrivenih ogrlica te lokacije nalaza.

Jan Bouzek (“Wooden Architecture: combining different Techniques”, 83-88) bavi se malo drugačijom umjetnošću: drvenim kućama na području Središnje Europe i Balkana te njihovom izradom i uresima, kombinirajući nalaze s nalazima iz drugih dijelova svijeta ranog željeznog doba.

Dvije su se autorice, Katja Marasović i Daniela Matetić Poljak (“Upotreba dekorativnog kamena u Dioklecijanovoj palači u Splitu”, 89-100) pozabavile fascinantnom Dioklecijanovom palačom. Tema su njihova rada kameni elementi i njihove vrste, više od 19 različitih. Kasnija prenamjena i upotreba, naročito u crkvenim građevinama, potvrđuje dugovječnost fino izrađenih kamenih elemenata.

Kristina Džin u radu “Obrtničke ili umjetničke dekoracije antičkih javnih spomenika grada Pule? Slavoluk Sergijevaca” (101-110) opisuje obrtničko umijeće antičkog kamenoklesarstva u izradi dekorativnih elemenata na Slavoluku Sergijevaca u Puli. Utjecaj helenističke umjetnosti vidljiv je, kako autorica uočava, u figuralnoj i florealnoj dekoraciji, koju detaljno raščlanjuje i opisuje.

Marija Buzov (“Applied Arts in Rome”, 111-124) osvrće se na one koji su proizvodili i stvarali razne artefakte, među kojima su i danas vrijedna umjetnička djela. Osvrće se na preklapanja funkcija proizvođača i obrtnika u Rimu,

kao i u cijelom Rimskom Carstvu. Rim je bio meka trgovaca, pa tako razni obrtnici nisu imali problema u opskrbi, a, kako je to bio centar države, najbogatiji sloj je svakako zahtijevao visokovrijedan nakit, skupocjeni namještaj, kamene skulpture i slično. Slonova kost bila je također vrlo vrijedan materijal i obrtnici (eborarii) koji su se njome bavili bili su traženi. Autorica se također bavi raznovrsnošću materijala od kojih su obrtnici-umjetnici izrađivali proizvode za najzahtjevnije i probrane kupce Rima.

Guido Rosada člankom “Arte (mestiere?) dell’agrimensor” (125-152) daje svoje mišljenje i poimanje o tome kako su zemljomjernici i centurijacija kao njihovo djelo u rimskoj državi svojevrsna spomenička baština. Raščlanjuje vrste mjernika i ulazi u njihovu specifičnu djelatnost. Naglašava posebnost toga za rimsku državu vrlo bitnog zanimanja, koje je vidljivo i po odnosu same države prema ljudima koji su obavljali taj odgovoran posao. Poziva se na činjenice vezane uz mjerništvo pomoću raznih pisaca i historiografa iz rimskog razdoblja poput Kolumele, Plauta, Cicerona...

Exhlale Dobruna-Salihu (“Predmeti umjetničkog obrta u bronci tijekom rimskog doba u središnjem dijelu Dardanije (današnjeg Kosova)”, 153-166) bavi se sitnim brončanim materijalom koji je najvećim dijelom otkriven u arealu Ulpijane. Uglavnom se radi o statuetama božanstava, pojedine su uvezene, ali ima i onih domaće proizvodnje. Utjecaj na izradu uglavnom je dolazio iz grčko-helenističkog svijeta.

Zajedničkim radom Vlasta Begović Dvoržak i Ivančica Schrunk (“Life in the maritime Villa in Verige Bay in the Early Empire in the light of the imported Ceramic and Glass Objects”, 167-176) ukazale su na bogatstvo nalaza vile u Verigama na Velom Brijunu. Velik broj nalaza koji se mjere u tisućama i njihova raznovrsnost ukazuju na bogat život u toj razvijenoj maritimnoj vili još od ranog Carstva. Najčešće su to luksuzni uvozni predmeti, što dokazuje da su stanovnici kompleksa bili visokog društvenog statusa. Stakleni, zlatni, srebrni nalazi i nakit, svakodnevni uporabni predmeti, poput raznog pribora za jelo i piće, te sami ukrasi u i na vili temelji su za produbljivanje istraživanja na ovom lokalitetu.

Ankica Odža (“Prilog poznavanju nakita srednjodalmatinske kulturne skupine”, 177-192) pozabavila se brončanim i metalnim dijelovima nošnji te ukrasima na odjeći. Uglavnom se radi o neobjavljenim predmetima koji se čuvaju u raznim zbirkama diljem Hercegovine. Uvoz je činio bitan dio nabave tih predmeta, međutim, pokazuje se i razvoj domaćih obrtnika koji uspješno prilagođavaju import domaćim zahtjevima.

Kornelija A. Giunio u radu "Nakit od Gagata iz fundusa arheološkog muzeja Zadar" (193-204) objašnjava što je gagat (bituminozni ugljen) te navodi gdje su njegova najvažnija nalazišta. Upotrebljavao se uglavnom za izradu nakita.

Sineva Kukoč ("Školjka i koralj u nakitu Liburna", 205-220) bavi se upotrebom materijala ovih životinja u izradi nakita kod Liburna. Nalazi nisu brojni, no svakako su važni jer govore o maštovitosti upotrebe raznih materijala pri izradi nakita, poglavito ženskog.

Za Mojcu Vomer Gojković ("Obrazne posode iz Petovione", 221-232) keramičke posude s raznim izrazima lica zanimljiv su obrtnički proizvod. Umješnost majstora iskazuje se različitim izrazima lica na posudama te crtama koje mogu čak odavati podrijetlo pojedinih osoba. Vrsnost antičkih majstora nas iznenađuje, kao i maštovitost proizvodnje; posude koje su čak u obliku ljudskog tijela svakako to dokazuju.

Boško Marijan ("Brončani i koštani predmeti iz Popernjaka kod Bošnjaka – Županja", 233-244) bavi se prapovijesnim umjetničkom obrtom istočne Hrvatske. Brončani i koštani predmeti zaintrigirali su autora da ustanovi zaista zanimljive činjenice o, može se reći, unikatnoj proizvodnji na tom području.

Mato Ilkić ("Figuralni prikazi na rimskim limenim predmetima iz Sotina – Cornacum", 245-252) prikazuje rimske limene predmete s figuralnim prikazima pronađene na tom nalazištu u hrvatskom Podunavlju. Izrađeni su od bronce i ukrašeni otiskivanjem matrice. Malobrojni su pa je time i vrijednije njihovo objavljivanje.

Ante Milošević u radu "Orecchini del »Tipo Putalj«" (253-264) bavi se lijevanim naušnicama grozdolikog tipa iz razdoblja ranog srednjeg vijeka. Prototip im je u bizantskom nakitu, a nalazišta su na vrlo uskom području od Kaštel Sućurca do rijeke Cetine u Sinjskom polju.

Anamarija Kurilić ("Produkcija rimskih votivnih ara", 265-272) koncentrirala se u posljednjem članku ovog dijela sveska na proizvodnju malih votivnih ara iz razdoblja rane rimske vladavine na području Liburnije. Odras lokalne proizvodnje vidljiv je u ukusu oblikovanja te, naravno, gospodarskog i društvenog statusa naručitelja, odnosno zavjetodavca.

U dijelu Histrie antique pod nazivom "Novitates" (275-333) nalaze se izvještaji i obavijesti o najnovijim istraživanjima i nalazima na različitim lokacijama. Slijedom toga Zrinka Ettinger Starčić donosi članak "Rimski carski novac s lokaliteta Vižula kod Medulina. Arheološka istraživanja

2005. – 2006.”. Slijedi “Analiza fragmenata oslikane žbuke pronađene ispod amfiteatra u Puli” Astrid Mirjane Majkić, zatim članak Biljane Petrović Markežić i Branke Milošević “Još jedno otkriće zlatnog nakita u Sv. Ivanu Kornetskom u Istri”. Irena Radić Rossi i Giulia Boetto objavile su izvještaj o podvodnom istraživanju na Pagu pod naslovom “Arheologija broda i plovidbe: šivani brod u uvali Caska na Pagu – istraživačka kampanja 2009.”. Vladimir Kovačić govori o “A newly Discovered north-eastern Decumanus of Poreč”, a skupina arheologa (Chiara D’Incà, Vladimir Kovačić, Antonio Marchiori, Yolande Marion, Guido Rosada, Corinne Rousse, Francis Tassaux i Marco Zabeo) istraživala je “Loron-Lorun, Parenzo-Poreč, Istria. Una villa marittima nell’agro parentino: la campagna di ricerca 2009.”. U članku “Najnovija arheološka istraživanja kod Poreča: analitički lokalitet Radi i otkriće nedaleke prapovijesne pećine” Teodora Šalov iznijela je podatke o tom nalazištu.

U posljednjoj je rubrici, “Varia” (337-377), skupljena razna tematika, predviđena za prethodni svezak časopisa, autora Guida Rosade (“Lavori e opere di una Commissione dell’Ottocento per la Topografia antica delle Venezie. Da una ricerca perduta e una ricerca ritrovata”), Tamása Bezeckog (“Trade Connections between Ephesus and Adriatic Region”) i Teodore Šalov (“Keramički nalazi s lokaliteta Popove bare u Vidu kod Metkovića – antička Narona”).

Novi broj *Histrie antique* još je jedan u nizu kvalitetno koncipiranih i izdanih svezaka ove znanstvene periodike međunarodnog značaja. Različita znanstvena područja autora članaka daju mu širinu koja može zanimati različitu znanstvenu, ali i laičku populaciju zainteresiranih čitalaca. Svezak je opremljen raznim priložima – od fotografija i crteža do grafikona i preslika starih dokumenata. S obzirom na bogato opremljeno i redovito godišnje izdanje, jedno je od rijetkih takvih u Hrvatskoj. Nadajmo se da će izdavanje i idućeg broja ostati na razini dosadašnjih devetnaest godišnjih svezaka i da će nas stari i novi autori ponovno ugodno iznenaditi svojim radovima i novim znanstvenim otkrićima i dostignućima.

Mirko Jurkić